

ЉУДСКО ТИЈЕЛО*

епископ Јеротеј Влахос

1. Људско тијело по древној јелинској философији

Тајна човјека је још од древног доба заокупљала философе, који су, као што је било за очекивати, о човјеку размишљали у вези са Бићем, Богом. Питање: шта је човјек, шта је тијело и шта је оно што покреће тијело јесте питање од највећег значаја и важности.

Постоји једно тумачење да ријеч тијело (=грч. σῶμα) потиче од ријечи знак (=грч. σήμα). А ова друга ријеч (σήμα), поред многих тумачења означава и знак који указује на гроб. Сходно томе, ријеч тијело (σῶμα) у том смислу упућује на древну грчку философију, у којој је сматрано да је тијело било знак - гроб душе.

Заиста је у древном јелинском предању преовладало схватање о по природи бесмртној души и по природи смртноме тијелу. То значи да су многи древни философи вјеровали да је људска душа нерођена и да је претходно припадала безличном свијету идеја, али да ју је, када се покренула из тог идејног свијета, Бог казнио и затворио је у тијело, које од тада представља тамницу, гроб душе. Стога је, по том схватању, спасење душе у томе да се ослободи своје тамнице и врати се у нерођени свијет идеја, од којег је отпала, како би се поново вратила и у благостање идејног свијета.

Платон већ у миту о спиљи показује да је сав чулни свијет један затвор, тамница, у којем људске душе сјене архетипа схватају као стварност пар ецелланце, те стога душе треба да изиђу из затвора и поново се врате свјетлости. То је платонска љубав. Сам Платон описује драму пада по природи бесмртних душа у тијело¹.

Средње платонски и неоплатонски философи, као и остали древни системи, у различитим мјерама су били под утицајем ових теорија те су због тога превиђали тијело. Постојали су и други системи који су пренаглашавали љепоту тијела превиђајући при том вриједност душе.

Разни философски и религијски системи изразили су многа схватања и теорије о свијету, које су у вези са Богом и човјеком. Поштовани Митрополит Пергамски Јован сажима основна учења древних философа и неколицине хришћана који су били под утицајем философије те разликује пет таквих учења.

Прво учење су теорије гностицизма, по којем је свијет који живимо проткан злом те је стога немогуће да је Бог творац тог свијета. Између Бога Оца и свијета постоји једна хијерархија ввијековаг од којих је посљедњи вијек творац овога свијета.

Друго схватање јесу становишта неоплатоничара Плотина, по којима је Бог свијет имао у Себи и у једном тренутку га је изнио на видјело. У Богу постоје идеје и Он на основу њих, од материје која већ

* Преузето из књиге еп. Јеротеја Влахоса *Сѿорѿ и духовносѿ*, која је објављена у издању *Видослова*.

¹ Θεοδώρου Ζήση, Ἀνθρώπος καὶ κόσμος ἐν τῇ εἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1971, стр. 2122

постоји, ствара свијет. Али, свијет који Бог ствара није савршен, јер се материја и простор одупиру ономе што је Бог хтио да сазда. Савршени свијет јесте свијет идеја.

Треће схватање су становишта Филона Јудеја, који је покушао да своју библијску вјеру повеже са Платоном. По њему је Бог створио материју, дакле материја није претходно постојала. Идеје су пак мисли Божије. Ово становиште је утицало на неоплатонизам који је вјеровао да је свијет једно истицање из Једнога Бога, дакле свијет је продужетак мисли Једнога.

Четврто су теорије Оригена, који је био под утицајем платонских схватања. По Оригеновом учењу постоје двије творевине: једна је вјечна творевина, и душе се уврштавају у ту творевину, а друга је творевина у времену, када тај вјечно присутни свијет задобија материјални облик. И Ориген ту творевину сматра падом².

Очигледно је да су Платонов ставови у различитој мјери утицали на гностике, неоплатоничаре, јудејске и хришћанске теологе и да су се такве теорије биле удаљиле од православног учења о стварању свијета и човјека.

Са стварањем свијета је повезана и догма о реинкарнацији. У складу са реинкарнацијом, душе су припадале бесмртном и нерођеном свијету идеја, али су у наставку, било због гријеха, било због отицања од тог свијета, по казни и утамничењу затворене у тијело. Сљедствено томе, ако човјек не може да се очисти и у потпуности ослободи од тијела, он узастопно изнова треба да се враћа у друга тијела, чак и у тијела животиња, све док се душа у потпуности не ослободи гријеха и врати се у бесмртни свијет идеја. Једно такво схватање о тијелу потцјењује тијело будући да човјека не сматра за јединствену душевно-тјелесну (психосоматску) цјелину.

2. Хришћански однос према тијелу

Хришћанско учење о људском тијелу и о човјеку уопштено разликује се од свих метафизичких теорија. Наравно, овде неће бити потпуне анализе те тачке, јер циљ овога штива није теолошки и оно није упућено специјалистима, него је ово више информативно и, наравно, пастирско штиво.

У Светом Писму се већ од првих његових књига говори о стварању човјека. У њему је написано: ***И рече Боџ: вДа сѣворимо човјека ѿо лику Нашем и ѿо ѿподобѣју (Нашем)!. И да владају рибама морским и ѿишцама небеским, и живоѿишњама, и свом земљом, и свим ѣмизавцима ѣмѣжућим ѿо земљи. И сѣвори Боџ човјека, ѿо лику Божијем сѣвори ѣа, мушко и женско сѣвори их. И блаџослови их Боџ ѣворећи: вРасѣишѣе и мноѣишѣе се, и исѣунѣишѣе земљу, и заѣосѣодаришѣе њоме, и владајѣише рибама морским, и ѿишцама небеским, и свима живоѿишњама, и свом земљом, и свима ѣмизавцима ѣмѣжућим ѿо земљи.г (Књ. Посѣ. 1, 26-28)***

У овом одломку се виде неке основне истине.

² Μητροπολίτου Περγάμου Ιωάννου "Εξ ουκ όντων", Περιοδικό Διάβαση, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1997, стр. 15-17

Прије свега, види се да је Бог који је створио човјека Личност (три Личности), а не идејни и безлични Бог. Он није нека мјешавина безличних идеја.

Затим, речено је да је човјек створен по лику и по подобију Божијем. И, ако се овај одломак повеже са другим одломком у ком је наведено да је Бог тијело створио од праха земаљског (најситнијег праха) и да је у њега у наставку удахнуо дах, те би створена душа, јасно се види да је човјек на позитиван начин створен непосредно од Бога. То значи да душа претходно није живјела у бесмртном и нерођеном свијету идеја, него да ју је Бог у оном трену створио, и да тијело није тамница душе, него га је Бог у оном трену створио, те је тако употпуњен човјек као једна цјелина која се састоји из душе и тијела. Дакле, нити је тијело постојало прије душе, нити је душа постојала прије тијела. И човјек није само душа или само тијело, него је душа човјекова душа и тијело човјеково тијело, дакле човјек је и једно и друго заједно, пошто се састоји из душе и тијела.

Поред овога се види и истина да је Бог створио човјека да би он био цар, господар све твари.

Стога тијело није тамница душе, него га је Бог на позитиван начин створио заједно са душом те пут душе и тијела треба да буде заједнички пут ка Богу.

Међутим, проучавајући људско тијело са хришћанског становишта можемо да испитујемо пет његових фаза.

Прва фаза је то како је тијело функционисало прије пада човјековог. Тијело је непосредно након стварања имало Благодат и Енергију Божију. Дакле, душа је општила са Богом и она је и тијелу давала сјај те се тај сјај путем тијела ширио и на свецијелу творевину. Никола Кавасила каже да је душа огледало. Пошто је душа примала енергије свјетлости Божије, она је путем тијела свецијелој твари исијавањем преносила ту свјетлост. Због тога су и Адам и Ева били наги и нису осјећали никакав стид. То је пак показатељ да тијело није криво за оно што је услиједило.

Друга фаза јесте фаза која је услиједила након пада човјековог. Дакле, чим је човјек изгубио заједницу са Богом, огледало се разбило имајући за резултат то да је на свецијелу творевину пао велики мрак. Тада су Адам и Ева видјели да су наги и осјетили стид, те су покушали да покрију обнаженост своју. Тијело је, услијед гријеха, подивљало и појавиле су се све тјелесне страсти, стекло је слабашност и требало му је више хране, али и одјећа како би се сачувало од временских промјена. Тијело које данас знамо није тијело из тренутка стварања, дакле није оно исто тијело које је Бог створио, него тијело које је снијело посљедице и резултате гријеха, који је смрт.

Трећа фаза тијела почиње са оваплоћењем Христовим. Логос Божији је примио људско тијело, и то штавише смртно тијело, како би га поново вратио у његову претходну славу и узвео га на висину већу од оне које је имало у личности Адамовој. Преображење Христово Ђ приликом којег је лице Његово засијало као сунце, и хаљине Његове постале бијеле као свјетлост Ђ показује обожење људског тијела. Тако наш Бог није просто нека идеја, није било која личност, него је Он Богочовјек, Бог и човјек. Људско тијело је у Личности Логоса стекло велику славу. И ми имамо могућност да живимо у Тијелу Христовом. Ми се тајнама Цркве,

Светим Крштењем, Помазањем, препорађамо, а Божанским Причешћем ублиставамо своје тијело. Ми аскезом (=подвигом), дакле постом, уздржањем итд., не мрзимо, нити превиђамо тијело, него уз Божију помоћ покушавамо да га поново доведемо у оно прво стање у којем су Адам и Ева били, и да га узведемо на још веће висине. Као што Свети Оци веле: ми подвигом не убијамо своје тијело, него страсти, дакле умртвљујемо страсти.

Четврта фаза тијела почиње од изласка душе из њега (=тијела). И поред одвајања душе од тијела, и даље се одржава јединство човјека, и даље остаје личност, ипостас. Ако неки човјек успије да Благодаћу Божијом доведе у равнотежу однос душе и тијела, онда тијело његово постане Свете Мошти. У Православној Цркви имамо много Светих Моштију, дакле тијела која остају нетакнута пропадљивошћу и која миришу, чине чуда. То значи да та тијела остају непропадљива Ђ при том не долази ни до какве хемијеске обраде тих тијела, она се не налазе у разним погодним климатским условима Ђ што је показатељ да у њима има Благодати Божије. Таква непропадљива, цијела тијела постоје на Крфу (Свети Спиридон), Кефалонији (Свети Герасим), Закинту (Свети Дионисије) и у многим манастирима наше Цркве. Непропадљивост Моштију показује да ћелије на тијелу Светитеља остају непропадљиве, да тијело Светитеља није иструлило и распало се.

Пета фаза тијела почеће са Другим Доласком Христовим, приликом Његовог Другог Јављања, када ће доћи до васкрсења тијела свих људи. Древна јелинска философија није вјеровала у васкрсење тијела управо због тога што је, као што смо претходно видјели, имала учење о разликовању између по природи бесмртне душе и по природи смртнога тијела, те је тако за њу спасење човјека само по себи било излазак бесмртне душе из смртнога тијела којег ће у наставку нестати. Али, хришћанство то не прихвата. Основно учење хришћанства јесте то да ће тијела дејством Божијим васкрснути, да ће душе ући у њих и да ће човјек живјети вјечно, са душом и тијелом као једном цјелином. Тијела ће, наравно, бити другачија но што су данас, дакле неће имати пропадљивост, смртност, болести, биће у бољем лику од онога који су у Рају након стварања имала. Апостол Павле у својој 1. Посланици Коринћанима пише: *Тако и васкрсење мртвих. Сије се у распадљивости, устјаје у нераспадљивости; сије се у бешчашћу, устјаје у слави; сије се у немоћи, устјаје у сили; сије се њијело душевно, устјаје њијело духовно (1. Кор. 15, 42-45).*

Стога тијела по хришћанском предању постају храм Светога Духа, као што учи Свети Апостол Павле: *Или не знаће да је њијело ваше храм Свећога Духа који је у вама, којега имаће од Бога и нисће своју? (1. Кор. 6, 19).*

У претходном поглављу су изложена главна философска и религијска становишта о стварању свијета, тумачењу зла које у свијету постоји и наравно о људском тијелу. Међутим, учење Православне Цркве, онако како је оно изражено од стране Апостола и Отаца Цркве, много је другачије.

У православном богословљу се говори о разлици и разликовању између створеног и нествореног. Нестворен је Бог, а створена је свецијела твар и, наравно, човјек.

Бог није просто Творац свијета, него Саздатељ свијета. То је речено са становишта гдје ријеч стварам значи да нешто градим и украшавам материјом која већ постоји. Међутим, свецијела твар је настала из материје која није постојала. Дакле, материја од које је Бог створио небо и земљу није претходно постојала, него *Он рече и њосѡадоше; Он зайовиједи и саздаше се... (Пс. 148, 5)*. Зло које постоји у свијету не потиче од природе и начина стварања свијета, него од његовог удаљења од Бога до којег је дошло падом човјековим.

Православна Црква, као што смо претходно видјели, не вјерује у разликовање између по природи бесмртне душе и по природи смртнога тијела. Не вјерује, дакле, да је душа некада припадала нерођеном и бесмртном свијету идеја и да је тијело тамница душе, него вјерује да је Бог истовремено створио и душу и тијело и да је тако довршен свецијели човјек. Душа није постојала прије тијела, нити је тијело постојало прије душе. Сљедствено томе, људско тијело је од стране Бога на позитиван начин створено и повезано са душом. А душа се не налази у одређеном дијелу тијела, него у свецијелом тијелу, као енергија.

Са тог аспекта Православна Црква не прихвата теорију реинкарнације пошто човјек представља једно јединство душе и тијела. Од стварања Адама и Еве, и од рођења свакога човјека, постоји једно душевно-тјелесно (психосоматско) јединство, човјек у себи сабира једну личност, једну ипостас, што значи да нити тијело ишчезава, нити је оно одијело душе које душа треба да одбаци како би се обукла у нешто друго. Након смрти човјека, дакле након изласка душе из тијела, одржава се ипостас, личност, али ће душе будућим васкрсењем тијела (поново) ући у своја тијела. То је за древну философију права саблазан.

3. Учење неколицине Отаца о тијелу

У претходном поглављу смо у веома кратким цртама видјели учење Хришћанства о људском тијелу. У наставку ћемо пак видјети учење неколицине Отаца који говоре о људском тијелу, то јесте Светог Григорија Ниског, који изражава учење Кападокијских Отаца, Светог Маскима Исповједника, који подвлачи аскетску (подвижничку) димензију и показује везу душе са чулима, Светог Григорија Паламе који нам пружа аскетско-исихастичку (подвижничко-тиховатељну) димензију овог питања, Светог Јована Дамаскина, Светог Василија Великог и Светог Јована Златоуста. Рађе изабирам да направим један мали сажетак неколицине Светих Отаца, јер ћемо тако, изводећи закључке, моћи да схватимо вриједност људског тијела.

а) Свети Григорије Ниски, брат Светог Василија Великог, у свом дјелу „О сздању човјека“ - којим, као што сам каже, на неки начин надопуњује дјело свога брата, „Шестоднев“, у којем је Василије Велики протумачио стварање свијета за шест дана, а није стигао да развије оно што је везано за стварање човјека - наводи неке дијелове који ће у наставку бити записани и који су доста занимљиви за питање којим се бавимо, дакле за стварање човјека и значај тијела.

Он прије свега, као што и сви Свети Оци чине, описује да поредак стварања показује да је Бог прво створио твар као царство и на крају човјека као цара, што показује господарски положај човјека у твари. Није било добро да владар дође прије онога чиме влада, него је, тек након што је припремљено владарство, било за очекивати да буде показан и цар тога³. То што је човјек створен посљедњи не значи да се он сматра као избаченим на крај, него он непосредно након свог стварања влада свим што је ниже од њега⁴. И Свети Григорије штавише употребљава слику вечере. Домаћин прво припрема дом свој украшавајући га прикладним украсима, сједиштима, столовима и јелима, па тек након тога води за трпезу онога ко ће обједовати са њим. На исти начин је и Бог, Који је **бога̄ӣи и драго̄оцјени домаћин душе наше**, прво обиталиште наше украсио разним љепотама и приредио сву обилну гозбу, па је у наставку увео човјека зарад наслађивања свиме што ту бјеше. Поред овога, Бог је у човјеку помијешао божанско и људско, дакле сјединио је душу и тијело, тако да се човјек душом наслађује Богом, а тијелом добрима земаљским⁵.

Оно што Свети Григорије такође биљежи јесте да је Бог за стварање цијелог свијета заповиједао, док је стварању човјека претходио Савјет, и да је човјек оним познатим **да с̄творимо човјека њо лику Нашем и њо њодобију...** (Књ. Пос̄т̄. 1, 26) прво био испланиран од стране Творца свога и да је Бог на тај начин одредио какав би човјек требало да буде, на кога би требало да личи, шта је циљ стварања човјека, шта би он требало да чини и над чим да влада⁶.

Стварање и начин стварања човјека показује колико је велика вриједност његова и значај његов у односу на сву осталу твар. То поред осталог показује и облик човјеков. Људско тијело се у двије ствари разликује од тијела осталих животиња.

Прво је то што тијело човјеково нема препознатљиве одлике које остале животиње имају, то јесте дугачке рокове, оштре нокте, копита, зубе, жалац са смртоносним вирусом, оно није покривено маљама. Недостатак тих одлика човјека чини лишеним природних (одбрамбених) конструкција, ненаоружаним и сиромашним, ускраћеним за неопходно, више достојним жаљења, но тога да буде назван блаженим. Остале животиње, пошто имају препознатљиве одлике које смо навели, имају и снагу, брзину, величину итд. **Само је човјек, једини међу свима њима, краћи од оних који имају обимно тијело, рањивији од оних који су урођеним оружјем осигурани**⁷. Међутим, оно што се сматра ускраћеношћу човјеку је дало могућност да влада творевином. Да човјек има веће и више могућности од могућности које остале животиње имају, то би га учинило свирепијим, пошто би га такође одводило до тога да превиђа своју власт над свим осталим, нити би он имао потребу за сарадњом са оним што му је потчињено⁸. Сада је, међутим, та тјелесна слабост учинила да човјек, словесном природом коју поседује, користи твар и на тај начин је сва твар потчињена човјеку и помаже му да он

³ Дјела Св. Григорија Ниског, ЕПЕ т. 5, стр. 32

⁴ Нав. дј. стр. 33

⁵ Нав. дј. стр. 32-34

⁶ Нав. дј. стр. 34

⁷ Нав. дј. стр. 46

⁸ Нав. дј. стр. 48

надопуни недостатке своје. Људско тијело, које изгледа ниже од тијела осталих животиња, човјеку је било прилика да он влада свецијелом твари и да је користи за потребе своје.

Друга тачка која је повезана са особитом конструкцијом људског тијела јесте његов усправан став. Једино је човјек, међу свим животињама, тијелом усправан, дакле човјек хода на ногама и руке су му слободне. Усправан облик тијела тежи ка небу и гледа нагоре, а то је између осталог и показатељ власти и назначује царско достојанство (човјеково). Свети Григорије Ниски пише: *То њрије свеџа назначује и царско досџојансџво*⁹. То што се животиње ослањају на четири ноге показује потчињеност и њихову повезаност са земљом, док човјек усправним ставом свога тијела показује своју власт над оним што је потчињено¹⁰, те тако показује и циљ свога стварања који се односи на небо. Наравно, то што су руке слободне има и друго значење које ћемо наниже видјети, пошто оне потпомажу изражавању душе.

Владање човјека природом, и то што је човјек владар и цар све твари, будући да је твар потчињена њему, не види се само из облика његовог тијела, него углавном из постојања душе у тијелу. Дакле, човјеково владање творевином иде заједно са његовим душевно-тјелесним (психосоматским) јединством и у томе се види његова велика моћ да влада свом творевином. Уосталом, Бог је приликом стварања човјека рекао: *Да сџворимо човјека њо лику нашем и њо њодобију (Нашем)! И да владају...* (Књ. Посџ. 1, 26). Сходно овоме, човјеково владање творевином повезано је са силом коју му је Бог дао и то је у непосредној вези са његовим душевно-тјелесним (психосоматским) јединством.

Свако средство се прави за одређену намјену, у складу са потребама којима служи. Тако је Бог човјека створио на такав начин да је он погодан да користи своје царско својство. *Изврсџан Умјейџник нашу њрироду сџвори као сасуд њоџодан за царско дејсџво*¹¹. Човјек је требало да буде погодан да се користи том царском влашћу својом над природом, колико путем предности своје душе, толико и путем облика свога тијела¹².

О облику тијела смо претходно рекли оно што је било потребно. Овдје би требало подвући да човјек врши то дјело владања над природом углавном због предности своје душе, пошто душа показује да су царске одлике лишене сваке личне унижености: *Она је од оноџа шџо нема владара и шџо је самовласно, самодржачки њо својој вољи уџравља самом собом*¹³. То што душа и човјек уопште имају ту слободу и самовласност, као што такође имају и могућност да по својој вољи управљају собом, јесте лична одлика цара, вожда, владара. Природа човјекова је од почетка створена као царствујућа и то се не изражава просто круном и жезлом, него произилази изнутра. Она умјесто царске ризе има врлину, умјесто жезла блаженост бесмртности, украшена је вијенцем правде умјесто царским вијенцем и тако човјек свим овим показује да се уподобио красоти свога архетипа¹⁴.

⁹ Нав. дј. стр. 50-52

¹⁰ Нав. дј. стр. 52

¹¹ Нав. дј. стр. 36

¹² Нав. дј. стр. 36

¹³ Нав. дј. стр. 36-38

¹⁴ Нав. дј. стр. 38

Човјек се састоји из душе и тијела, и ниједно од то двоје само за себе не представља цијелога човјека, али обоје заједно јесу и зову се човјек. Моћ човјекова не лежи просто у начину на који је његово тијело саздано, него и у словесности и уму који у човјеку постоји. Свети Григорије Ниски јасно говори: „Видиш ли у себи и словесност и разум, по угледу на истински ум и словесност?“¹⁵. Тројични Бог јесте Ум (Отац), Слово (Син) и Дух (Свети Дух). Човјек је створен по лику Тројичнога Бога јер има ум-словесност, разум и дух.

Веза између словесности душе и органа тијела види се у многоне, али овдје треба нагласити оно што Свети Григорије Ниски подвлачи о вези између словесности и руку људскога тијела. Сматрам да је оно што Светитељ у вези са овим развија оригинално и због тога је потребно да се то и назначи.

Прије свега наглашава да *службовање руку јесће сарадник ѿѿребама словесности*¹⁶, дакле помоћ руку јесте сарадник потребама словесности. Претходно је назначено да Свети Григорије Ниски тврди да се вриједност људског тијела види у томе што се човјек, једини од свих животиња, ослања на ноге и има слободне руке. Сада треба да се забиљежи да то, поред осталог, показује и да је то од великог значаја за произношење говора и сво људско духовно стваралаштво, јер службовање руку бива сарадник потребама говора. То се са једне стране види у томе што рукама записујемо идеје и са разним позитивним посљедицама изражавамо дејства словесности и мишљења, а са друге стране и тиме што руке потпомажу у произношењу говора¹⁷. Прво је схватљиво, али Свети Григорије другоне посвећује већу пажњу, јер то није било предмет особите пажње осталих (Отаца).

Свети Григорије Ниски тврди да је, као што музичари компонују своју музику у складу са врстом инструмената, тако и конструкција органа тијела требала да буде погодна за произношење говора. Дакле, за произношење говора требали су да постоје и за то погодни органи. Постојање руку на људском тијелу доприноси управо томе¹⁸. У наставку објашњава да би човјек, како би преживио, а да нема слободне руке којима припрема храну, требало да чини оно што раде и остале четвороножне животиње, то јесте да има уста саздана на такав начин да њима може узимати храну са земље. Онда би усне биле тврде, пуне, дебеле и погодне за узимање траве. А међу зубима би био неки други меснат, тврд и храпав језик који би заједно са зубима жвакао храну или би био много влажан и висио ван зуба, као што је то језик паса и других дивљих животиња. То би, наравно, имало за посљедицу да не може да служи (да пренеси) артикулисане гласове и да се не користи за произношење говора. Међутим, сада када тијело има руке како би их користило за посао који би радила уста, усне и језик су саздани на такав начин да служе за говор и произношење израза те се тако развијају наука и знање. Када људски ум не би имао могућности да путем људског гласа изрази своју мисао и искуство, Благодат коју има остала би неподјелељена и незаједничарена, управо због

¹⁵ Нав. дј. стр. 40

¹⁶ Нав. дј. стр. 52

¹⁷ Нав. дј. стр. 52

¹⁸ Нав. дј. стр. 58-60

тога што је сам ум бестјелесан. А ум сада дотиче гласовне органе као дирке и тумачи унутрашња кретања. И догађа се исто што бива и са музичарима. Када неки музичар нема свој глас, он кроз туђе гласове фрулама и лирама може да изрази и у мелодију пренесе музичке текстове. Исто бива и са људским умом који је проналазач различитих значења. Пошто не може да изрази та значења путем душе, он користи тјелесне органе и тако објављује скривена значења. Дакле, ум сва своја значења износи путем грла, непца, образа, језика, конструкције ждријела, браде и начина на који човјек употребљава усне¹⁹.

Из свега овога се види да је начин конструкције руку, то што су руке слободне и што се човјек због своје усправне конструкције ослања само на ноге, учинио „да уста буду погодна да служе словесности“. Сходно томе, руке су корисне приликом произношења говора, јер је Бог ствари замислио на тај начин да би човјеку био олакшан говор²⁰.

Гледајући начин стварања твари, онако како га описује Књига Постања, примјећујемо да је прво створена земља, затим биљке, затим животиње и на крају човјек. Свети Григорије Ниски примјећује да то на први поглед може да изгледа да је прво створена трава јер је она животињама била корисна, док су човјеку, осим траве, корисне и животиње те је он стога створен након њих. Међутим, као што сам Свети Григорије примјећује, постоји нешто друго много значајније што показује зашто је, између свих осталих створења, човјек створен посљедњи.

Анализирајући тај дио, он пише да се животна и душевна снага дијели на три функције, то јесте на прво: раст и хранитељну функцију која се примјећује код биљака, друго: осјећајну функцију и силу која се примјећује код животиња, које осим животне и душевне силе имају и осјећајну, и треће: по тијелу савршени живот, који се примјећује код словесне функције, дакле у људској природи, будући да је људска природа „она која се храни и осјећа и учествује у словесности и којом ум управља, дакле људска природа се и храни, и осјећа, и учествује у словесности, а ум управља њоме“²¹.

Нека међу тијелима немају никаквог удјела у животу, а нека учествују у животној енергији. Нека од живих тијела живе са осјећањем, а нека су лишена осјећања. Она која осјећају дијеле се на словесне и бесловесне. Управо из тога разлога је прво створен природни живот као подлога за душевну врсту, затим су створена бића која се крећу по осјећају и у наставку бића која су примила живот, осјећај и словесност. Међутим, док тјелесно и чулно може да постоји само за себе, без умне природе, словесно насупрот њима не може да остане у тијелу ако се не помијеша са осјећајним. Управо из тога разлога је човјек створен посљедњи, након биљака и животиња, тако да се он састоји из силе раста, као и чулне и словесне функције. Тако у човјеку долази до мијешања и зближавања умне суштине са тананошћу и свјетлообразношћу чулне природе. Тако да човјек, као што каже Свети Апостол Павле, има то троје, то јесте тијело (хранитељни дио), душу (чулни дио) и дух (умни дио)²².

¹⁹ Нав. дј. стр. 62-64

²⁰ Нав. дј. стр. 60

²¹ Нав. дј. стр. 52-54

²² Нав. дј. стр. 52-56

Григорије Ниски, наравно, под појмом всловесностг пордразумијева логику, разум, а под појмом „ум“, унутрашњу силу душе, коријен и збирну силу свих чула душе, али се „ум“ и „словесност“ више пута преплићу.

Ово што смо претходно рекли показује велики значај тијела за функционисање душе, и то да се човјек састоји из тијела и душе, и да је садејство то двоје створило сву цивилизацију, али и човјеку дало могућност да царује и влада свецијелом твари. Свети Григорије Ниски детаљно разлаже како ум путем тјелесних чула долази у додир са свијетом.

Он уопштено тврди да људски ум који у човјеку постоји дејствује путем тјелесних чула и поима бића. Пише: *Тако њуштем очију сагледава оно шћо се види; њако слухом учесћује у ономе шћо се ѓовори, и воли њожелно, и одвраћа се од онога шћо му није уђодно, и руком корисћи оно шћо жели, њоме држи и и одђурује оно шћо расуђује да је сврсисходно, корисћећи у њоме садејсћиво уда*²³. Дакле, ум путем очију гледа, путем слуха слуша, воли угодно и одвраћа се од непријатнога, за оно што жели употребљава руке и уопштено употребљава тијело за службу себи. Стога, иако су органи тијела различити и сви из различитих разлога створени, путем свих органа дјелује ум, који све органе покреће у складу са намјеном сваког од њих, не мијењајући при том природу сваког појединог органа²⁴.

Органи за глас и слух створени су на такав начин да први производе звук, а други примају значења која споља долазе. Значајно је то што се једна функција не мијеша са другом, будући да се ни слух не оглашава, нити глас слуша. Управо то исто бива и са очима. Ум путем очију поима оно што је ван тијела и у наставку ка себи привлачи замишљене слике онога што се види, а да при том не долази до неке забуне, нити се измјењују особине (онога што види)²⁵.

Да би забиљежио и изианализирао ту чињеницу, Свети Григорије Ниски употребљава слику неког великог града у који улазе многи и кроз разне улазе, али не иду сви на исто мјесто, него свако иде на различито мјесто, то јесте на пијаце, у куће, цркве, на тргове, улице, у позоришта. Такође је могуће да многи познаници, у складу са својим послом, улазе на различите капије, али да се, када улазе у град, поново сусрећу и са блискошћу опоходе једни са другима. Међутим, догађа се и супротно, дакле то да неки људи, иако се не познају, улазе на исту капију, али да их заједнички улаз ни поред тога уопште међусобно не повезује.

И са чулима, у њиховом односу са умом и удовима тијела, бива исто што се и у овом примјеру догађа. Ум је онај који испитује и разврстава све што у човјека улази и то ставља на одговарајућа мјеста. Такође, кроз разна чула се у нама сабира једно знање, пошто се иста ствар дијели чулима која имају разна знања, као што је такође могуће и да путем једног чула сазнамо многе и разне ствари које међусобно нису ни у каквој вези. Дакле, кроз једно чуло стичемо могућност да разликујемо горчину жучи или слаткоћу меда, као што такође и кроз различита чула стичемо исто знање, то јесте можемо да видимо мед, да чујемо о меду, да га окусимо, да омиришемо испаравање његово, да га чулом додира испробамо. Такође,

²³ Нав. дј. стр. 42

²⁴ Нав. дј. стр. 44

²⁵ Нав. дј. стр. 64-66

путем једног чула се учимо разним и разноврсним стварима, будући да слухом слушамо разне гласове и очима гледамо разноврсне елементе²⁶.

Дакле, јасно се види да ум обавља дјело расподјеле, разликовања. Он путем чула дјела и он сређује и распоређује све што путем чула улази у нас. И то, наравно, значи да је ум *нешто друго осим чула*. Пошто се пак чула разликују једно од другога, а да се при том међусобно не сливају и не мијешају, тај ум се у сваком чулу налази на одговарајући начин и подједнако²⁷. Тако ум дејствује путем здравих чула, док неко чуло, ако није у могућности да прими његово вјешто кретање, *остаје бездјелатно и неујошријељено*. Заиста је ум близак чулу које дејствује по природи и отуђује се од чула које је изишло из границе свог природног дејствовања²⁸.

У цијелој овој анализи јасно се види да се човјек састоји из душе и тијела, да душа својим словесним и умним дејствовањем путем тјелесних чула општи са творевином и у себе, путем удова тијела, преноси замишљене слике твари, и сваки пренесени објекат по природи својој сврстава на одговарајуће мјесто. Конструкција тијела је погодна за стицање људског знања и произношење говора, али и тијело указује на узвишени циљ стварања човјека и помаже човјеку у извршавању тог циља.

б) Свети Максим Исповједник описујући јединство душе и тијела, анализира како душа, путем тјелесних органа и чула, општи са природом и то како комбиновање тјелесних чула и чула душе резултира рађањем врлина.

Свети Максим пише да човјек, као што има душу и тијело, тако има и душевна и тјелесна чула, и наравно одговарајуће тјелесне органе путем којих се чула изражавају. У наставку прави једну задивљујућу анализу о том питању говорећи да се душевне силе, кроз тјелесна чула и одговарајуће им органе, преносе у чулни свијет, и да оне, наравно, у душу преносе логосе бића и да се тако постиже јединство свега, јединство човјека са свом твари.

Тачније, анализира то да је умна сила, то јесте ум, повезана са чулом вида, словесна сила, то јесте разум са чулом слуха, афективна сила са чулом мириса, жељна сила са чулом укуса, животна сила са чулом додира. Тако је око слика ума, ухо слика разума, нос слика афективности, окус слика жеље и додир слика живота.

Оно што овдје треба подвући, пошто нас то занима, јесте то да је по Светом Максиму Исповједнику афективни дио душе, такозвана афективност, која је сила која нас гура ка остварењу неког дјела, повезана са мирисом, то јесте са дахом. То веома добро знају спортисти, који се задржавањем даха концентришу на себе, задржавају афекат (раздражљивост) те он у наставку задобија велику снагу и енергију да на прикладан начин одговори циљу успјеха.

Свети Максим, међутим, иде много даље и каже да се те душевне силе, заједно са тјелесним чулима, међусобно комбинују, те се тако рађају четири велике врлине. Дакле, **дубокомисленост** се стиче увезивањем умне и словесне силе са чулима вида и слуха и са одговарајућим им чулним стварима. **Мужевност (храброст)** се стиче увезивањем афективности са

²⁶ Нав. дј. стр. 66-70

²⁷ Нав. дј. стр. 70

²⁸ Нав. дј. стр. 82

мирисом, дакле носом. **Разборитост** се стиче увезивањем умјерене употребе жељне силе са чулом окуса у одговарајућем органу. И **правда** се стиче подједнаком и усклађеном расподјелом животне силе на све чулно, а путем силе додира.

И овдје видимо велику вриједност увезивања **афективног** дијела душе са чулом мириса, јер се тада развија мужевност, која је свима неопходна да би се суочили са животним тешкоћама, али која је и спортистима неопходна. Велика је мужевност то да се човјек бави великим вјежбањима и да учествује у тешким искушењима великих борби (утакмица, мечева).

Свети Максим пак у наставку иде даље како би развио мисао да се спаривањем двају од ове четири велике врлине стварају **мудрост** (дубокомисленост и правда) и **кроткост** (мужевност и разборитост) и на крају се ове двије врлине (мудрост и кроткост) сједињују и чине љубав која је екстатична.²⁹

Сав систем Светог Максима Исповједника примјењује се током цијелог равномјерног развоја Хришћанина и не бива издвојен да би био примијењиван само за вјежбање, него је веома значајно и то што се човјек путем сједињења душевних и тјелесних сила употпуњује и може да издржи и најтеже животне ситуације.

Тај систем у пракси примјењују монаси, умном молитвом, која у ствари покреће умну силу, и чак се и техником издисања и удисања стиче велика сабраност у себи и уједињење људског бића. А то се не постиже само људским подвигом, него углавном Благодаћу Божијом, када човјек стиче огромну снагу тако да може да издржи чак и мучеништво.

Сљедствено томе, у православном богословљу и аскетици (подвижништву) постоји један диван метод, који нема за циљ само тјелесно и душевно опуштање, него и уједињење људског бића и сједињење човјеково са Богом. И због тога ми нисмо имали потребу да прибјегавамо другим методима (јога), који почивају на спољашњим стањима и, чак шта више, примјењују се у оквиру једне особите философиј. Та философија се састоји из стицања нирване зарад избјегавања самсаре, које (нирвана и самсара) наравно не одговарају свој пракси хришћанског живота и западног (западног у односу на Далеки Исток, за који смо и ми, Православни, запад-прим.прев.) предања, због тога што заједно са свим осталим претпостављају и одрицање живота у заједници.

в) Свети Григорије Палама, епископ Солунски, живио је у једном за Цркву ризичном периоду, то јесте у 14. вијеку и водио дијалог са Варлаамом, који је потицао са запада и изражавао начела схоластичког богословља. Учење о људском тијелу јесте једна од разлика између Варлаамовог богословља и богословља Светог Григорија Паламе. Варлаам је тврдио да је спасење човјеково у томе да се душа ослободи тијела које је зло. Таква становишта је, као што смо претходно видјели, осим платонизма и неоплатонизма, изражавао и гностицизам, један философско-богословски систем који је преовладавао углавном у 2. вијеку након Христа и који се кретао у оквирима двоначалних становишта, да је овај свијет зао будући да је творевина злог бога.

²⁹ Филок. 14Д, стр. 336 и д.

Свети Григорије Палама се, иако се бавио умно-срдачном молитвом и тиховањем, креће изван и изнад таквих метафизичких и гностицистичких система управо због тога што није потцењивао људско тијело, него га је сматрао једним од два елемента људског бића. Он штавише учи да је теорија да је тијело взло и творевина злог јеретичко учење³⁰. Становиште пак које су изражавали неки, као што је Варлаам, да аскезом (подвигом) ум треба да изведемо из тијела како би он постигао умна виђења јесте коријен и извор јелинске (идолопоклоничке) заблуде, „демонски изум и мучење, које порађа безумље и које је пород безумности.“³¹

Сматра се да тијело заједно са душом носи исти јарам и да заједно са њом бива вођено ка обожењу и освећењу. Освећиван ум освећује и тијело човјеково. Због тога у аскетском животу, каже Свети Григорије Палама, тежимо ка томе да ум настанимо у тијело, а не да га изведемо из њега.

Надгледањем ума, који је средиште људског бића, у сваку силу душе и тијела као закон усатановљавамо оно што јој и доликује, то јесте у чула уздржање, у страсни дио душе љубав и у разумни дио душе умну трезвеност.³²

Резултат тог стања јесте то што се и тијело преображава, саузвисује, будући да се преображава и заједно са душом наслађује Божанским Причешћем. Тако и тијело постаје посјед и смјестилиште Бога³³.

Сљедствено овоме, православно исихастичко учење тијело не сматра злим и лукавим, дјелом злог бога, нити се спасење састоји у ослобађању душе од тијела, него православно учење сматра да тијело заједно са душом ходи и освећује се, пошто и оно представља једно од два основна обиљежја човјека. Уопштено треба да подвучемо да Оци Цркве човјека виде као јединство душе и тијела.

г) И други Оци говоре о односу између душе и тијела. Многи штавише употребљавају једну веома лијепу слику. По Немесију Емесиском³⁴ човјекова душа заузима мјесто занатлије, а тијело мјесто оруђа, и као што занатлија покреће оруђе своје, тако и душа покреће тијело. А то значи да, када се душа одваја од тијела, оно онда остаје у потпуности непомично и бездјелатно **као шио оруђа осјају нейомична када се одвоје од занатлије**³⁵.

Свети Јован Златоусти употребљавајући слику занатлије и оруђа говори да је душа савршени музичар, а тијело инструмент, **заузимајући мјесто гитаре и лире, фруле**³⁶.

Свети Јован Дамаскин, који је по свим богословским питањима систематизовао богословље, учи да је човјек састављен од двије природе, дакле тијела и душе, и да те природе, наравно након сједињења, у човјеку остају непокретне. Тијело је пропадљиво и није бесмртно, душа је

³⁰ Дјела Св. Григорија Паламе, ЕПЕ т. 2, стр. 120

³¹ Нав. дј. стр. 128

³² Нав. дј. стр. 122

³³ Нав. дј. стр. 138

³⁴ PG, 40, 632

³⁵ Нав. дј. стр. 505

³⁶ PG 55, 522

бесмртна, а не смртна. Тијело није тјелесним очима невидљиво, него је дебело, видно и бесловесно, а душа је словесна, умна и бестјелесна и тјелесним очима се не може видјети. И завршава: *Дакле, душа и тијело нису истје суштинe*³⁷.

Сједињеност душе и тијела јесте једна стварност, али и једна људској логици несхватљива тајна. Свети Григорије Богослов узвикује: *О, њо како сам сасиављен, не знам. Ни како сам лик Божији, а од глинe сам саздан*. И опет узвикује: *О њовезаноси и оѡуђеноси*, дакле како су заједно и заједно постоје, али и колико су туђи једно другом (=лик Божији и глина)³⁸.

И поред тога што су различити, душа и тијело су сједињени и сачињавају цијелог човјека. Човјеков пад је имао поразне посљедице и по душу и по тијело, дакле по цијелог човјека. Стога се аскеза која је по Христу састоји из упоредног покрета душе и тијела ка обожењу, тако да се то двоје заједно сматра свецијелим човјеком који се састоји из душе и тијела.

Свети Василије Велики говорећи о питању јединства душе и тијела и о томе да ли је само тијело криво за гријех пише: „Тијело пак није грдње достојно за оне који желе да имају право знање о њему.“ Тјелесне страсти су насилне када не дјела логос који постоји у нама, а послушне када постоји неко ко им заповиједа и управља њима. И као примјер наводи однос између коња и коњаника. Колико је коњ љући и по природи врелије крви, утолико је он бољи ако има доброг вођу и коњаника. Ако коњаник не може добро да управља младим коњем, онда и животиња скреће са пута, али и када се поново враћа на прави пут коњаника збаци са себе, и тако неспретност коњаника обојицу доводи у опасност. Прилагођавајући ову слику, Свети Василије каже да тијело није без разлога добило природне нагоне, „него су они за нешто добри и корисни“, али је оно ускраћено за словесну мисао како би душа била почаствована словесним врлинама. Ако душа на одговарајући начин употребљава нагоне тијела, онда то обома бива на корист, док ако се не занима и ако занемари управљање нагонима обома наноси штету. Да тјелесне страсти душом не могу бити обуздане, онда би тијело било одговорно (за пад). Али, будући да има много оних који укроте тијело, то значи да *тијело није одговорно онима који ѡкушавају да га оклеветњају као ѡредводника зла*³⁹.

Оци знају да неки сва зла приписују тијелу и тјелесним нагонима. Они, међутим, то становиште сматрају демонским. Свети Јован Златоусти каже да је то да неко одсијеца дијелове свога тијела ѡволско дјело како би оптужено било дјело Божије - као да за разне гријехе није крива намјера, слобода човјекова, него природа удова тијела - како би се они који гријеше понашали као они који за то нису одговорни⁴⁰.

Као закључак треба подвући да се човјек по учењу Православне Цркве не састоји само из душе или само из тијела, него из душе и тијела. И постоји велика веза између душе и тијела, тако да човјек њиховим

³⁷ Св. Јован Дамаскин, "Тачно изложење Православне вјере", изд. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1976, стр. 290

³⁸ Дјела Св. Григорија Богослова, ЕПЕ т. 5, стр. 250

³⁹ Дјела Св. Василија Великог, ЕПЕ т. 9, стр. 422-424

⁴⁰ Дјела Св. Јована Златоуста, ЕПЕ т. 11, стр. 466

јединством општи са свијетом и са Богом, и Благодат Божија освећује
свецијелог човјека, и душу и тијело.

Са грчког превела Маја Рашовић